

prof. dr. h.j. prakke 90 jaar

een gelukwens uit leuven

joan hemels

'Wij hebben de functionele theorie van Henk Prakke afzonderlijk willen behandelen omdat zij o.i. een zeer aparte plaats bekleedt in de massacommunicatieleer.'

(G. Fauconnier, *Massamedia en samenleving*, Antwerpen/Utrecht 1973, p. 93)

KLAVERVIER IN NOORD EN ZUID

Wie met professor Prakke in zijn huidige woonomgeving Noorderkroon (Noorderkroon 108, NL-9301 JW Roden) in gesprek raakt, beseft dat het rijke leven van zijn bejaarde gesprekspartner altijd primair in het teken stond van persoonlijke communicatie, meer precies: van de ontmoeting. Hij hoort al gauw een drietal namen noemen van collegae in Nederland en Vlaanderen die hem tijdens zijn professorale periode in Münster behoedden voor algehele vervreemding van ontwikkelingen op communicatiewetenschappelijk gebied in Noord en Zuid. Hij voegt er dan met spijt aan toe, dat zij kort achter elkaar zijn overleden. Dit heeft hem sterk aangegrepen, zoals ook blijkt uit de 'in memoriams' die hij toen schreef.

Te samen met prof. mr. L.G.A. Schlichting (1898-1968) van de Katholieke Universiteit Nijmegen en prof. Dr. Kurt Baschwitz (1886-1968) van de Gemeentelijke Universiteit in Amsterdam vormden De Volder en Prakke de op wederzijdse waardering gebaseerde klavervier van de zich in de jeugd jaren bevindende wetenschap van de openbare communicatie in het Nederlandse taalgebied. Het was een qua omvang kleine, maar aan ideeën en initiatieven rijke geleerdenrepubliek van de aartsvaders van het vakgebied dat nu in Noord en Zuid als communicatiewetenschap wordt aangeduid. In de kring van hoogleraren speelden ook prof. Dr. Th. Luykx (1913-1977) van de Rijksuniversiteit Gent en prof. mr. Dr. M. Rooij (1906-1986) van de Universiteit van Amsterdam, ieder op hun eigen wijze, een rol bij het tot ontwikkeling brengen van studie en onderzoek op het gebied van de massacommunicatie.

GRENSOVERSCHRIJDENDE UITSTRALING

In een familieboekje van de Stichting 't Prakke-Verbond uit 1976 geeft Prakke een terugblik op zijn 'academisch avontuur'. Hij schrijft daarin zonder omhaal van woorden: 'Het contact met Nijmegen (collega Schlichting) en Leuven (collega Pater De Volder) was bijzonder hartelijk. Ik presenteerde er de "functionele publicistiek", en ontvang ook nu nog bij herhaling bewijzen van de doorwerking daarvan'. Daartoe rekent Prakke ook de Leuvense geste om hem door middel van de toezending van dit tijdschrift op de hoogte te houden van de wisselingen in de personele sfeer en van de onderzoeksresultaten op het gebied van de communicatiewetenschap.

Hoewel Prakkes 'academisch avontuur' zich door een speling van het lot in de jaren zestig in Münster afspeelde, sloot hij zich niet af van zijn collegae in de Lage Landen. Excursies met studenten en assistenten, alsmede gastcolleges over-en-weer, bleken de geëigende middelen om de door Prakke bepleite 'Entgrenzung der Publizistik' behalve een wetenschapstheoretische, ook een geografische dimensie te geven. Al in de jaren vijftig baande hij een weg voor een procesmatig georiënteerde studie van de menselijke communicatie, die niet op uitsluitend de media bleef gefixeerd. Een en ander geschiedde onder het motto 'Van fenomeen naar functies', hetgeen een programma voor een sociaal-wetenschappelijk gefundeerd onderzoek van 'de samenspraak in de samenleving' inhield. Opmerkelijk hierbij is dat Prakke niet koos voor de met name in de Verenigde Staten in zwang zijnde a-historische wetenschapsbeoefening; de historische dimensie van de menselijke communicatie en de daarbij ontwikkelde communicatievormen en communicatiemediën wist hij harmonieus in te passen in een Europees-Angelsaksisch geïnspireerde functionele publicistiek. Het erfgoed van zijn voorganger in Münster, prof. Dr. Walter Hagemann (1900-1964) bracht hij in de jaren zestig 'bij de tijd' door het te confronteren met de communicatiewetenschappelijke traditie in de Verenigde Staten. Sociologie, psychologie en economie waren die weg al eerder gegaan. Mede aan de alerte reactie en het inzicht van Prakke is het te danken, dat de toch al ernstig achterop geraakte en naar erkenning zoekende studie van de openbare communicatie in een beslissend decennium na de Tweede Wereldoorlog niet nog verder aan de periferie van de sociale wetenschappen geraakte.

IN DE GEEST VAN DE SAMENSpraak

Grensoverschrijdend waren zeker ook de gasthoogleraarschappen die Prakke vanuit Münster enige jaren in Bologna en nog in 1971 in Iowa City vervulde. Bedenkt men daarbij dat Prakke aanvankelijk carrière had gemaakt als uitgever en pas na zijn veertigste was begonnen aan een academische studie, dan krijgt men een indruk van de bijzondere levensloop van de nu negentigjarige. Terugblikkend op zijn docentschappen schreef Prakke in 1982: 'Mijn grootste vreugde vormde daarbij steeds de persoonlijke omgang met aankomende wetenschappers, die méé wilden denken.' Men vindt deze zin in het woord vooraf dat Prakke meegaf aan mijn *Massamedia als medespelers. Toegang tot het studieveld van de massacommunicatie* (Utrecht/Antwerpen 1982). Ik wilde met dit boek de aandacht vestigen op het feit dat precies een kwarteeuw eerder Prakkes *De samenspraak in onze samenleving* (Assen 1957) als eerste Nederlandstalige inleiding in de leer van de (massa-)communicatie was verschenen. De geest van dit boek, zo blijkt uit dit woord vooraf, bleef hem op zijn 'wondere wetenschappelijke omzwervingen' vergezellen. Wie geen vreemde was in zijn geschriften en openbare optreden kon dit vermoeden, maar wist dit nu zeker. Publicerend en docerend, steeds weer gevraagd voor het houden van voordrachten - ook buiten het eigenlijke vakgebied - bleef hij tot op de leeftijd van de zeer sterken actief. Tot twee jaar geleden schreef hij in de met de redactie afgesproken regelmaat een beschouwelijke column in het regionale dagblad *Nieuwsblad van het Noorden*. De schrijverspen is, behalve voor enige correspondentie, nu tot verdiende rust gekomen. Het doet de stamvader van de 'functionele publicistiek' echter deugd, dat zijn publicistische optreden, en dan zowel het publiceren als het doceren, nog steeds aanleiding geeft tot reacties. Door kritiek consequent op te vatten als 'méédenken' van de criticus of criticaster maakt Prakke zijn lijfspreuk 'homo res sacra homini' op een wel heel unieke wijze waar. De wens dat iedere mens voor de ander iets heiligs zij, staat Prakke echt op het lijf geschreven.

POSTPRAKIAANSE COMMUNICATIEWETENSCHAP

Nu het voorzetsel 'post' in het kader van het postmodernisme zoveel opgeld doet, ligt de gedachte van een 'postpraktiaanse' communicatiewetenschap voor de hand. - Prakke zelf ziet trouwens geen probleem in woordspelingen met zijn naam van het type 'Prakkezaties' en 'Prakkezeren'. - In de twee decennia die we zijn verwijderd van Prakke's afscheid van zijn leerstoel in Münster, is zijn naam niet weg te denken uit de vakliteratuur. Het citaat dat als motto boven deze bijdrage staat, is er slechts één uit honderden. Het is de eerste zin van een paragraaf uit de *Inleiding tot de wetenschappelijke studie van de massacommunicatie* van prof. Dr. G. Fauconnier, die steeds (kritische) aandacht is blijven vragen voor Prakke's bijdrage tot de communicatiewetenschappelijke theorievorming.

Wie zich probeert te herinneren dat het 'revolutiejaar' 1968 ook een zekere ceusuur in de wetenschapsbeoefening inluidde, zal beseffen dat kritiek op Prakkes functionele publicistiek niet zomaar uit de lucht is komen vallen. Van negeren is echter geen sprake, en juist deze omstandigheid duidt op erkenning van de

intrinsieke waarde van Prakkes pleidooi voor een paradigmawisseling. Zo schrijft Fauconnier tot slot van zijn drie pagina's tellende, zorgvuldig geformuleerde betoog uit 1974 over de functionele theorie het volgende: 'Henk Prakkes beschouwingen over het betrokken-zijn van de categorieën "Information", "Kommentar" en "Unterhaltung" in de correlatie tussen de intentie van de communicator en de verwachtingen van de ontvanger, zijn bijzonder interessant omdat zij opgebouwd zijn uit de studie van het communicatiegebeuren, uit de essentie van het communicatieproces. Globaal beschouwd ook is zijn analyse van het massacommunicatiegebeuren, van de daarin liggende dynamiek en functionaliteit ongetwijfeld een merkwaardige bijdrage tot de studie van het massacommunicatieproces, en als dusdanig kan er weinig kritiek op worden uitgebracht. Persoonlijk lijkt ons zijn 'functionele' aanpak van het communicatieproces als voorwerp van studie ook de juiste. Maar ten aanzien van het onderzoek van de mogelijke functies van de massacommunicatie en meer in het bijzonder van de systematiek, biedt hij naar onze mening weinig houvast. Ergens moet men in het samenspel van krachten en variabelen in het communicatieproces een reeks factoren constant houden, wil men tot een theoretisch aanvaardbare en in de praktijk tevens bruikbare categorisering overgaan van de functies van de massacommunicatie.'

Inmiddels heeft de uses-and-gratifications-benadering onmiskenbaar verheldering gebracht in dezelfde problematiek en aangezet tot (hernieuwd) empirisch onderzoek. Een doorbraak in kennis over en inzicht in de actieve rol van de ontvanger in het communicatieproces is echter uitgebleven. Dit gegeven kan aanleiding zijn tot een bezinning op het werk van de klassieke auteurs op dit gebied, en dan zal men hoe dan ook Prakke niet ongelezen kunnen laten.

ERASMIAANSE GEEST

'O zoete herinneringen aan Leuven!' Met deze zinsnede in de slotpassage van het genoemde woord vooraf beklemtoonde Prakke in 1982 de wenselijkheid en de noodzaak van de beoefening van de communicatiewetenschap over de grenzen van Noord en Zuid heen. Het zal hem goed doen, dat de studenten, dankzij het Erasmusprogramma van de Europese Commissie, in toenemend aantal kennis kunnen nemen van de wijze waarop communicatiewetenschap in het andere deel van de Nederlanden wordt gedoceerd en beoefend. Als dit grensoverschrijdende verkeer ook leidt tot een bevordering van wederzijds begrip en tot een grotere verspreiding van de Prakke zo typerende Erasmiaanse geest, dan zal deze leermeester-in-optima-forma zijn werk ten dienste van de jong volwassenen beloond weten.

Dat hem nog een goede tijd gegeven mag zijn!